

L'ACTIVISME RACIONALISTA A OSONA A LA PRIMERA DÈCADA DEL SEGLE XX

TONI TORT i BARDOLET

L'existència d'escoles de caràcter laic i republicà a començaments de segle, fou una realitat que es manifestà en força poblacions del conjunt de Catalunya (1), tot i tenint en compte que, en molts casos, la presència d'aquestes experiències escolars va ser curta i precària, i en d'altres casos va quedar només com una temptativa. Tanmateix, la necessitat dels cercles obrers i republicans d'arreu de comptar amb una escola més propera a la seva visió de la societat i lligada a la defensa dels seus ideals i interessos, suposa que aquestes escoles apareguin no només als grans conglomerats urbans, a Barcelona i el seu entorn, sinó també allà on hi ha una presència notable de l'associacionisme i l'activisme obrers. Aquest és el cas dels municipis més importants de la comarca d'Osona que són Vic, Manlleu i Torelló. En ells hi apareixeran, durant els primers anys del segle XX diverses experiències escolars de caràcter racionalista, laic i republicà les quals han estat objecte d'estudi en els darrers temps de diverses recerques que han abordat tant l'existència concreta d'escoles laiques com la problemàtica general de l'educació i la cultura popular a la comarca d'Osona en la línia de donar a conèixer aspectes de la història i la cultura d'aquesta comarca poc coneguts (2).

De fet, tal com han assenyalat ALBAREDA i FIGUERO-LA, les característiques d'Osona i més concretament de la seva part central, la Plana de Vic, configuren una economia de caràcter dual basada en la convivència de "zones d'agricultura tradicional juntament amb indrets amb una indústria notable" (3). aquesta situació comporta una sèrie de fenòmens que cal tenir presents per tal de superar aproximacions tòpiques en relació als aconeteixements socials i polítics de les comarques rurals o de muntanya:

"Sovint, la visió de la comarca d'Osona com un indret eminentment rural, caracteritzada pel seu conservadurisme i on la tradició i el pes de l'estructura eclesiàstica conformen els seus trets principals, ha esdevingut un clíxé que caldria questionar-se" (4).

Cal dir, doncs, que com a resultat d'una progressiva industrialització dels municipis de la Plana de Vic i de tota la conca del Ter es produeix una forta agitació social durant els

primers anys del segle a la comarca d'Osona, que comporta vagues constants, intervencions de les forces d'ordre públic que ocasionen fins i tot víctimes mortals (5) i que suposen la pràctica ocupació militar de les poblacions, tancament de fàbriques, clausura dels locals de les associacions obreres, empresonament de vaguistes, etc.

El context del naixement d'una nova escola: L'Escola Laica

És aquest panorama de conflictivitat laboral on es radicalitzarà també la confrontació cultural i política entre les forces conservadores —les quals tenen en l'església, representada pel Bisbat de Vic, un dels seus actius més importants—, i les forces republicanes que tenen cada vegada més incidència en base a l'activitat dels centres de caràcter obrerista i radical que malden per a construir una cultura obrera pròpia.

Així mateix, l'estructura educativa existent en aquell moment reflecteix aquestes tensions com a part integrant del conjunt de la societat i com a un element més del projecte cultural i ideològic que els diferents grups socials pretenen implantar. La possibilitat que es pugui produir un trencament en el monopoli educatiu que ostenta l'Església quant al control ideològic de la població, ja sigui per l'aparició d'escoles laiques i racionalistes com pel fet que els aires laïcitzants es puguin fer sentir també en l'escola pública estatal o municipal —tot i la seva precària implantació—, converteix l'ensenyament en un camp de batalla significatiu en aquesta confrontació social que configura tot el període de la Restauració a la comarca d'Osona. Així es manifesta en la premsa de l'època i, en concret en els periòdics "El Ter", i "La Plana de Vich" en què les notícies sobre l'ensenyament són habituals. I no cal dir en "La Justicia", l'òrgan de difusió dels republicans d'Osona i per tant, l'altaveu de les activitats culturals i pedagògiques dels republicans, com comentarem més endavant (6).

Efectivament, els diferents diaris reflecteixen les preocupacions dels corresponents sectors socials de la comarca en relació a l'escola. Així a *La Plana de Vich*, com en tota la premsa catòlica en els primers anys del segle, són habituals

- (1) SOLÀ, P., (1976,1978), dóna diferents llistats d'escoles laiques en els seus treballs *Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939)*, Tusquets ed., i a *francisc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*, Ed. Curial. També B. DELGADO (1979), repassa les estadístiques oficial del Ministeri de Instrucció als arxius de la Universitat de Barcelona en el seu treball *La Escuela Moderna de Ferrer i Guàrdia*. Barcelona, Ed. CEAC. També J. Monés comenta aquest fet en relació a l'escola laica de finals del XIX i principis del XX a MONÉS, J. (1977), *Ferrer en la tradició del pensamiento educativo libertario*. Dins MONÉS, SOLÀ, LAZARO, *Ferrer y Guardia y la pedagogia libertaria*.
- (2) Vegi's els treballs d'ALBAREDA, J. (1982), *L'escola laica a la Plana de Vic a principis del segle XX* i ALBAREDA, (1989), *La Vall de Torelló en els segles XVIII i XIX*. D'ALBAREDA, COLLELLI i TORT, (1985), *Ensenyament, cultura popular i religiositat al Bisbat de Vic a inicis de segle*. Així mateix els treballs de SOLÀ, (1982), *Pistes de recerca per a una història social de l'educació comuna en el medi rural: la comarca d'Osona (1900-1950)*, i de TORT, (1986), *Educació i cultura a les pàgines de "La Justicia"*. Vegeu referències completes a la bibliografia.
- (3) ALBAREDA, J. i FIGUERO-LA, J., (1989), *Una visió de la comarca d'Osona: anàlisi del control social en una comarca d'economia dual*. DINS AA.DD., *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la restauració (1875-1923)*. Lleida, Ed. Virgili & Pagès i Estudi General de Lleida. Pàgina 172.
- (4) ALBAREDA, J. i FIGUERO-LA, J., (1989), *Una visió de la comarca d'Osona...* op. cit., pàg., 172.
- (5) Es tracta de la mort a trets pels mossos d'esquadra del treballador Josep Viguier, ocorreguda a Torelló en la vaga tèxtil de 1901. Vegi's ALBAREDA, J. (1989), *La Vall de Torelló en els segles XVIII i XIX*, EUMO, ed. Vic.
- (6) En el cas de "La Plana de Vich" es tracta segons C. MIRALPEIX d'una publicació d'informació general, no compromesa amb cap ideologia política, però amb un fort esperit "anticaciquil". "També es declaren catòlics i admeten col·laboracions tant en castellà com en català". MIRALPEIX, C., (1981), *La premsa a la ciutat de Vic al segle XIX*, Ed. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Barcelona, p. 233. El setmanari "La Plana de Vich" va treure 240 números entre el 1889 i el 1904. Pel que fa a "El Ter" aparegué a Manlleu entre 1898 i 1901. De caràcter liberal aporta força informacions sobre la vida social de Manlleu i sobre els conflictes i vida laborals del poble. En relació a "La Justicia" òrgan que ja ha estat utilitzat com a font d'informació en algunes de les recerques esmentades (ALBAREDA, 1982, TORT, 1986), va aparèixer durant els anys 1905, 1906 i 1907. En la seva aparició es declarava que "La Justicia defenderà en Vich, ciudad dominada por los clericales e hipócritas, los ideales de libertad, amor y justicia, y propagará por la comarca, explotada por carlistas, caciques y ambiciosos, la Democracia y las excelencias del Gobierno Republicano" "La Justicia", 2, 18/2/1905.

els articles d'opinió i les notícies en contra el laïcisme en l'ensenyament ja sigui per aconseqüiments en països veïns en el cas de França, com pels moviments a l'interior del país. Podem llegir-hi fragments com aquest:

"El gobierno francés, o mejor dicho los sectarios dueños del gobierno en Francia, siguen haciendo cada vez mayores barrabasadas contra los institutos religiosos. Todas las comunidades son disueltas con un lujo de ferocidad que espanta y, si cabe, con aquellas que tienen asilados huérfanos, ancianos o enfermos. Once mil niños dice Le Gaulois, quedan abandonados por virtud de estas medidas inicuas. En muchos puntos y en París mismo, la multitud harta de tanta y tan estúpida tiranía, ha protestado con vigor, originándose algunos tumultos" (7).

"Para lo que sí están siempre dispuestos los republicanos a unirse como un solo hombre, y a unirse con cuantos piensen con ellos, sean republicanos o sean monárquicos, es para combatir a la Iglesia y a las Comunidades religiosas y a la enseñanza católica (...) Contra el sacerdocio secular y regular contra la libertad de enseñanza para que de ella no se aprovechen de ella los católicos, todos son unos" (8).

No només es blasmen els corrents laïcitzants sinó també les noves orientacions pedagògiques que es comencen a manifestar i, en general, aquesta premsa comarcal és crítica amb l'escola pública en benefici de l'escola privada:

"Ha concluido el Congreso Pedagógico en Barcelona destinado a dar luz, habiendo resultado una confusión de teorías, proyectos y hasta riñas y bastonazos. Lástima grande que el templo de la ciencia se haya de ver convertido en templo de riñas y laberinto de métodos y cálculos científicos" (9).

"Desde 1857 se han dictado 40 planes de enseñanza y siete solamente desde 1894 hasta la fecha". Nada tiene de particular que los padres ávidos de que sus hijos tengan una instrucción buena y sólida, envíen sus hijos no a las escuelas públicas, sino a los colegios particulares de enseñanza donde siquiera por su buen nombre procuran mejorar la instrucción.

"También evitan de este modo los padres, las huelgas infantiles, que además de inducirles a la indisciplina y a la desobediencia, les hacen perder un tiempo precioso para adquirir los conocimientos que necesitan". (...) "Explicase, pues que el maestro de escuela en España sea una excepción en Europa, que pintaba elocuentemente el señor Andrade. Es el tipo famélico por antonomasia, ridículo a ratos, digno de lástima siempre; puesto en caricatura en la prensa y en el teatro, no para denigrarle sino porque de esta manera se escarnece a los gobiernos, poniendo al desnudo una de las mayores vergüenzas nacionales" (10).

Les notícies que apareixen en els periòdics posen en evidència les dificultats d'un funcionament regular i continuat de l'ensenyament públic, ja sigui municipal com estatal:

"Los alumnos de las escuelas municipales de letras se quejan y con razón, de que se les obligue a hacer sus ejercicios en el local en que ensaya la banda municipal" (11).
"Se ha abierto nuevamente al público la escuela nocturna de adultos establecida en los bajos de la Casa Consistorial que se habilitaron par retén del Batallón de Cazadores de Barcelona n.º 3 durante el tiempo que en parte estuvo destacado en esta localidad" (12).
"Sólo falta ahora que los señores maestros obren como siempre con la discreción oportuna y sin contemplaciones, en el readmitir en sus escuelas a los educandos que padecieron la susodicha enfer-

medad" (13).
"Deseamos que les sea grata su estancia entre nosotros, como así duradera para provecho de los alumnos y normalización de la expresada escuela, asaz castigada por interinidades, que han sido no obstante por fortuna generalmente honrosísimas" (14).

En definitiva, ja sigui per un motiu o altre, l'escola pública de la comarca viu en una inestabilitat permanent, com ho denoten els anuncis de la Junta Provincial d'Instrucció que el setmanari "La Plana de Vich" reproduceix periòdicament, en els quals es detallen els canvis, les absències i abandonaments a l'escola pública de la zona, en contrast amb les notícies (festes, representacions teatrals, exàmens, etc.) que fan referència al ple rendiment de l'escola privada religiosa, almenys pel que fa als centres d'ordes religiosos instal·lats als nuclis de població importants.

En aquest context, l'aparició d'unes noves escoles, sustentades en unes associacions obreres cada vegada més importants i basades en uns principis que contesten la doctrina imperant i que promouen el laïcisme i el racionalisme, no deixa de ser un fet molt significatiu a la comarca d'Osona, que serà perseguit pels sectors conservadors dels diferents municipis. El perill per a aquests sectors és evident perquè les escoles laiques que es promouen no són escoles d'uns particulars sinó que estan articulades a uns centres i associacions amb el seus corresponents òrgans de difusió i amb les seves activitats culturals i, per tant, amb una potencialitat social considerable.

És per aquest motiu també que la creació d'escoles laiques a Osona és un procés lent que anirà quallant progressivament. L'època de més implantació serà durant els anys 1905, 1906 i 1907. Aquest procés de creació d'escoles laiques al si de les associacions obreres es correspon amb la seva progressiva consolidació i també amb els obstacles que aquestes associacions van trobant. De tota manera, al segle XIX ja hi havia hagut alguna temptativa com la de la Societat Coral Torellonenca al 1885 o l'intent de l'Ateneu Català de la Classe Obrera a Manlleu, al 1881 (ALBAREDA, 1982;1989). I és en el cas de la Societat manlleuenca de "El Progrés" en la que pràcticament des de la seva fundació al 1862, hi ha una voluntat ininterrompuda d'implantar una escola laica. Però, sempre sota pressió, l'entitat o bé ha d'assumir compromisos de fer religió en els primers anys d'existència d'una primera escola a l'entitat, cap al 1893, o bé ha de negar el caràcter laic d'aquesta, com és el cas del 1900: És significativa en aquest sentit la tramesa el juliol d'aquest any d'una nota a la premsa comarcal d'un dels responsables de la societat "El Progrés" negant el caràcter laic de l'activitat educativa que realitzen:

"Ha llegado a nuestros oídos el rumor que circula en esta población aunque sotto voce de que se ha abierto en el Circulo Libre Republicano una escuela laica. Por la intervención que tenemos en ella, no podemos menos de consignar nuestra más enérgica protesta en nombre de la referida Sociedad y en el nuestro propio a fin de desvirtuar los prejuicios de esas personas que se contentan con zaherir dignidades de personas y lanzar calumnias contra la Sociedad arriba citada, y al objeto de que pueda V. emitir su juicio sobre el laicismo de esta escuela, voy a explicarle el fundamento de la misma".

L'autor de la carta, després d'afirmar que a la creació de l'escola s'hi arribà "lamentando la falta de instrucción que hay en buen número de socios de esta Sociedad", explica una jornada qualsevol:

(7) "La Plana de Vich", núm. 160, 31/7/1902. Article signat per Salustiano, a la Secció "Revista General de la semana".

(8) "La Plana de Vich", núm. 212, 7/1/1903.

(9) "La Plana de Vich", núm. 238, 14/1/1904.

(10) "La Plana de Vich", núm. 131, 2/1/1901. Article "La enseñanza en España".

(11) "La Plana de Vich", núm. 59, 8/8/1900. Del corresponçal a Manlleu que signa "Alegrias".

(12) "El Ter", núm. 77, 19/1/1901. La presència de l'exèrcit està relacionada amb la repressió de la important vaga del tèxtil ja comentada de l'hivern del 1900/1901.

(13) "El Ter", núm. 60, 5/5/1900. La notícia fa referència a una important passa de verola.

(14) "El Ter", 3/12/1898. Es tracta d'una nota de benvinguda al mestre M. Nadal i Viñas per a l'escola elemental de nens de Manlleu.

"Empezamos a las ocho de la noche para los que trabajan de día, terminando a las nueve y media, y de las tres hasta las cuatro y media de la tarde para los que trabajan de noche. Se da media hora de lectura, media de escritura y la restante de aritmética. El material de escritura es el mismo de las escuelas oficiales y los libros tienen que ser, según el reglamento, los que oficialmente son declarados de texto. No se explica religión, ni política, ni se hace propaganda de ninguna especie; y si sólo se enseña a leer, a escribir y de aritmética, sin pretensiones de ninguna clase, cumpliendo solamente el precepto de enseñar al que no sabe" (15).

La carta, signada per Pedro Subirats amb el vist-i-plau del President de la Societat "El Progreso", Lucas Bulló, apareix a "El Ter" al juliol del 1900. Així mateix és enviada a "La Plana de Vich" que no la transcriuen si bé la comenten (16).

L'amenaça de la il·legalització, de la negació de les subvencions i del consegüent tancament per part de l'Administració i davant dels atacs dels sectors conservadors i catòlics comporta determinades mesures de precaució. No endebades, ja que al desembre d'aquell mateix any "El Progrés" es clausurà per ordre governativa mentre durin els conflictes laborals de l'hivern del 1900-1901. De fet, el tancament de la societat és una de les primeres mesures que pren la guàrdia civil a l'arribar a Manlleu (17).

L'acció pedagògica dels mestres racionalistes: Escola, premsa i conferències

Com hem dit, la consolidació de les escoles laiques i racionalistes de la Plana de Vic es produeix a partir del 1905. Les "Fraternitats Republicanes", nom amb el que s'agrupaven els centres republicans, funcionen intensament i, a més, compten amb un òrgan de difusió com és el setmanari *La Justicia*. Al sí d'aquesta plataforma republicana hi creixen les escoles laiques dels tres nuclis més grans de població de la comarca d'Osona: El "Col·legi Modern" de Torelló, que obre les seves portes a finals de 1905, "l'Escola lliure" de "El Progrés" de Manlleu que ja anava funcionant amb una certa solidesa des del 1904 i "l'Escola lliure" de Vic, que inicia les seves activitats a començaments del 1906.

La incidència d'aquestes escoles en la vida pública de la comarca d'Osona va tenir molt a veure amb l'activisme dels seus mestres: Hilari Aguilar, Manuel Aguilà, J.J. Oriol, Codina i Avel·lí Gener (o Avelino Soler) i especialment en el cas dels dos primers, mestres de Manlleu i Torelló, respectivament (18). I és que a banda de l'activitat pròpiament escolar del "Col·legi Modern" de Torelló, de "l'Escola lliure" de Vic de "l'Escola lliure" de Manlleu, cal destacar l'actuació propagandística que desenvolupaven els mestres racionalistes d'aquestes escoles. Una actuació recolzada des del setmanari *La Justicia* que es feia ressò de les conferències i activitats dels mestres, i de les festes i assignatures escolars. En aquest sentit, la unitat d'acció de les escoles amb les Fraternitats Lliures Republicanes que les acollien i amb el seu òrgan d'opinió, representava un front comú per a la difusió dels ideals educatius racionalistes. Com en el cas mateix de "l'Escola Moderna" de Ferrer i Guàrdia, les activitats culturals d'aquests centres, en base a les conferències, a les edicions i a la propaganda, tenien una transcendència que depassaven l'àmbit escolar.

En definitiva la incidència que l'educació laica i raciona-

lista va tenir a la comarca d'Osona fou el resultat del conjunt de les accions educatives que els seus propagandistes realitzaven i no només de l'activitat pròpiament escolar (ja sigui l'activitat diürna per a infants com la nocturna per a treballadors, infants o adults) que tanmateix tardà a implantar-se i que no pogué durar en el temps.

L'època de major intensitat d'actuació pedagògica social d'aquests mestres amb la difusió, mitjançant conferències, dels ideals republicans i racionalistes, és la que va de les darreries del 1906 fins a mitjans del 1907. Recordem que en aquests moments, Ferrer i Nakens són a la presó Model de Madrid pel "cas Morral" i que hi ha una forta pressió envers els centres republicans per l'amenaça de no legalització i de tancament de les escoles degut a les instruccions del ministre Gimeno: s'auguren temps difícils per a la pedagogia racionalista. A nivell local, l'agressivitat envers els sectors laics i republicans i cap a llurs escoles és cada vegada més evident.

En els municipis de la Plana de Vic aquesta pressió es manifesta en la negativa de l'Ajuntament de Torelló a convidar a l'Escola Moderna a la Festa de l'Arbre (de 1907) quan ho havia fet en anys anteriors. A Manlleu hi ha una recollida de signatures perquè es tanqui l'escola de "El Progreso" en base al seu caràcter laic i pels incidents que per la processó de Setmana Santa d'aquesta població es desencadenen pel fet que els mestres racionalistes de Manlleu i Torelló no es treuen el barret al pas de la processó (19). A Vic, un míting conservador assenyala les escoles modernes com les instigadores dels atemptats com el de Morral.

Aquesta efervescència, en la qual el laïcisme i l'escola racionalista en són l'epicentre, implica que els mestres que es troben al davant d'aquestes escoles intensifiquin la seva activitat propagandística. Així, Manuel Aguilà i Hilari Aguilar (i en menor grau el mestre de Vic, Avel·lí Gener) exposen en diverses conferències els ideals de l'educació racionalista i laica. Els títols de les conferències són prou explícites: "*La Escuela Mixta e Integral ante los reaccionarios*", "*La Escuela Racional y la reacción*", "*La reacción y la instrucción de los niños*", "*El racionalismo y sus precursores*", etc. Els municipis visitats per aquests mestres conferenciants eren Vic, Manlleu, Torelló, Roda de Ter, Sant Hipòlit de Voltregà, Gironella i Camprodon, nuclis de població on hi ha implantats sectors republicans.

El tercer puntal en la tasca difusora dels ideals pedagògics laics i republicans dels mestres racionalistes, a banda de l'activitat escolar i les conferències són els articles d'opinió que apareixen regularment a *La Justicia*:

El mestre de l'escola laica de Manlleu Hilari Aguilar signa alguns articles sota el nom de *Jacques Vingtras* (pseudònim referit al protagonista de la novel·la de Jules Vallès, *El Nen*, Jacques Vingtras). El text més important, *La Libertad y la Enseñanza*, fa referència a Ferrer i Guàrdia i explícita els trets fonamentals de l'educació racionalista, a la vegada que critica els intents legals de posar traves a les escoles laiques. Pel seu interès el reproduïm íntegrament a l'annex núm. 1.

Per la seva banda, el mestre de Torelló, Manuel Aguilà, amb la signatura "C", publica durant diverses setmanes un llarg article per capítols, *La instrucción base de la libertad*, que comenta entre altres coses com l'educació moderna es base en l'alliberament dels prejudicis i posa com a exemples a països com Japó i els E.E.U.U. tot considerant que *pasó ya*

(15) Datat de 27/6/1900, apareix a "El Ter", núm. 66, 28/7/1900.

(16) La nota de redacció de "La Plana de Vich" diu el següent "D. Pedro Subirats en nombre de la comisió de enseñanza de la sociedad "El Progreso" nos comunica que no es cierto que las escuelas abiertas para la instrucción de la clase obrera en los locales de aquella sociedad sea laica y protesta de ello, ya que en las mismas se da la enseñanza y se utilizan los mismos libros de texto que en las escuelas nocturnas que corren a cargo del Estado. El objeto de las mismas es, dice, enseñar al que no sabe. Sentimos que la falta de espacio no nos permita transcribir íntegramente el remitido. "La Plana de Vich", núm. 53, 4/7/1900.

(17) *La Plana de Vich*, núm. 75, 5/12/1900.

(18) Aquests van ser els mestres més destacats tot i que degué haver-n'hi d'altres, així com canvis de professors. En el cas del Col·legi Modern de Torelló així ho fa suposar la carta signada per José Bari en representació del "Grupo Radical" des de l'Escola Moderna de Torelló, dirigida als Maristes de la població. "Así como el día de la salida de nuestro maestro celebrasteis fiesta, hoy debeis morder el polvo porque tenemos ya otro maestro". Carta apareguda a "La Justicia", signada a Torelló el 18 d'abril de 1906. "La Justicia", II 16, 21/4/1906.

(19) Exposit detalladament per ALBAREDA, J., a *L'escola laica a la Plana de Vic a principis ... op. cit.*

de moda aquella escuela en que sentaba como base principal aquel aforismo del "magister dixit". Així mateix considera que:

"la enseñanza que se da en los colegios de religiosos como en los colegios oficiales de España, jamás será capaz de hacer un hombre verdaderamente libre. En la enseñanza oficial y en la de las Congregaciones Religiosas se empieza por sustituir los conocimientos científicos con la enseñanza del dogma y la moral católica".

En un altre moment comenta com a Torelló

"Tenemos dos clases de escuelas: las antiguas y la moderna, las tradicionales y la racional. Pues bien, habréis observado todos que los primeros en faltar a los rudimentarios principios de la educación son los que asisten a las Escuelas de los Maristas. Ellos son los que van a echar piedras a la Escuela Moderna y a insultar a los alumnos que a ella asisten; no veréis jamás que los alumnos de la Escuela Moderna insulten ni apedreen a los Maristas" (20).

L'existència de *La Justicia* permet la difusió de les idees dels republicans de la Plana de Vic, i l'exposició de les fonts ideològiques del laïcisme i el racionalisme. Així, al costat d'altres autors diversos, es reproduïen en el setmanari "*La Justicia*" articles com: *El cacique*, de J. Costa *La mentira exploratoria* d'Anselmo Lorenzo, *La superstición* d'E. Haeckel, *El hombre libre* de Pi i Arsuaga, *La educación* de Pi i Margall, etc. També hi trobem pensaments i citacions de Kropotkine, Tolstoi, Ramon y Cajal, Victor Hugo, Unamuno...

Tanmateix, a banda de les al·lusions a Ferrer ja citades, no tenim constància d'altres vinculacions més directes entre l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia i els mestres racionalistes d'aquestes escoles de característiques semblants que s'implantaren a Vic, Manlleu i Torelló. En un primer moment sembla que més aviat hi havia hagut contactes amb el mestre laïcista Gabarró, el qual havia d'anar a Manlleu a impartir una conferència (ALBAREDA, 1982).

Més endavant, amb la progressiva reivindicació del laïcisme i el racionalisme, amb la difusió d'altres experiències escolars, sembla més aviat probable que tant el Col·legi Modern de Torelló, l'escola de "*El Progreso*" de Manlleu, i l'Escola Lliure de la Fraternitat Republicana de Vic, utilitzessin en algun moment textos escolars de l'Escola Moderna de Ferrer i que arribessin a mans dels mestres racionalistes d'Osona articles com els apareguts a "*La Justicia*", provinents del *Boletín* de la Escuela Moderna de Ferrer i Guàrdia. En qualsevol cas cal tenir en compte que tal com assenyala SOLÀ,

"El movimiento racionalista primer (el que va del 1900 al 1909) és un moviment més de comunió ideològicopedagògica que no pas de sòlids lligams orgànics. No cal dir, d'altra banda, que l'ús dels llibres de l'Escola Moderna per si sol no ens diu gaire res quant al grau d'identificació del centre que els utilitza (i es beneficia, sovint, de les condicions comercials estipulades) amb el tarannà de la casa-mare" (21).

El "Cas Morral", Ferrer i la premsa republicana d'Osona

Com hem dit anteriorment, la pressió política i social al voltant de les escoles de les Fraternitats Republicanes dels municipis grans d'Osona, ve marcada també per l'atemptat de Morral. Aquest fet, dona pretesos arguments per una banda als sectors conservadors per a atacar a les escoles laiques i provoca per una altra que els republicans manifestin la seva solidaritat amb Nakens i Ferrer. en aquest sentit, l'empresonament de Ferrer apareix en el setmanari *La Justicia* com

l'exemple de l'atac i la injustícia que els conservadors i l'Església llancen envers l'escola laica, el republicanisme i el racionalisme, i en concret contra l'activitat pedagògica de Ferrer i Guàrdia.

De les informacions, notícies o comentaris sobre Ferrer i Guàrdia i el cas Morral es destaquen les següents:

- Reproducció de les dues cartes de Llorenç Portet el qual fou l'encarregat per Ferrer i Guàrdia de tirar endavant l'editorial de l'Escola Moderna, tasca que no pogué exercir gaire més temps degut a la seva mort. (SOLÀ, 1978). En aquestes lletres adreçades de Liverpool al diari *L'Action* de París, l'una de caràcter individual i l'altra signada per ell mateix i altres persones com a membre de la Societat de Lliurepensadors de Liverpool (Liverpool Secular Society) i que reproduïm a l'annex, Portet protesta per l'empresonament i judici de Ferrer en relació a l'atemptat del bibliotecari de l'Escola Moderna (22).

- Crítiques des del diari republicà contra el miting carlista-conservador de Vic ja citat anteriorment en el qual s'atacà l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia:

"Allí no se habló más que de rosarios y puñales, de escapolarios y fusiles, de cristos y pistolas, de santos y trabucos; en fin, de religión y de sangre y fuego por todas partes hermanando esas ideas tan antitéticas como si fueran una sola y misma cosa. Una deshonra para Vich y una vergüenza para los organizadores del miting y para los que lo patrocinaron. Para muestra un botón, basta. Uno de los oradores anatemizó la Escuela Moderna de Barcelona suponiendo la infamia de que Morral hubiese incubado allí la idea de asesinar al Rey" (23).

- Publicació de dues cartes de José Nakens, datades al setembre de 1906 i al març de 1907 des de la presó Modelo de Madrid, en les quals posa a la venda les seves obres a un preu rebaxat. Els llibres són fonamentalment pamflets antitèrics i antijesuítics (24).

- Diverses notes i articles de la redacció de *La Justicia* on s'insisteix en la protesta per l'empresonament de Ferrer i Nakens:

En la cárcel Modelo de Madrid están encerrados hace mucho tiempo varios inocentes que sufren persecución de la justicia.

La inocencia del fundador de la Escuela Moderna señor Ferrer y Guardia está plenamente demostrada y no obstante la reacción afila sus uñas para clavarlas sobre la vida, la libertad, la honra y la fortuna de tan benemérito ciudadano (25).

De tota manera, poc temps més dura la possibilitat de pagar els ideals laics i racionalistes als republicans osonencs. *La Justicia* desapareix a finals del 1907 i les escoles laiques de Vic, Manlleu i Torelló pateixen tant els efectes de la nova normativa d'Instrucció Pública referida a la legalització de les escoles privades i que suposarà la il·legalització definitiva i la clausura de moltes escoles laiques, com la pressió més directa dels nuclis conservadors locals. Així, al maig de 1907 l'Escola Lliure de "*El Progreso*" de Manlleu ha de notificar a l'ajuntament que té el catecisme com a assignatura per tal que se li renovi la subvenció a la qual cosa accedeix l'Ajuntament malgrat la pressió social en contra. L'Escola deixaria de funcionar definitivament amb el tancament de la Fraternitat Republicana després dels fets de la Setmana Tràgica.

A Vic, es denuncia la il·legalitat de l'activitat de l'Escola Lliure i és clausurada a l'agost de 1906:

Los demás periódicos locales publican muy satisfechos

(20) "*La Justicia*", 9/12/1905, citat per TORT, T., (1906), *Educació i cultura a les pàgines de "La Justicia"*... op. cit., pàgs. 78 i 79.

(21) SOLÀ, P. (1978), *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*. Vegeu nota al peu de la pàgina 60, referent al comentari que fa Solà en el sentit que "*És difícil d'indicar amb precisió el nombre d'escoles que s'adaptaren a l'esperit i la lletra del centre del carrer Bailèn, o més ben dit, a la pedagogia científica i racional tal com l'entenia l'equip de l'Escola Moderna*".

(22) "*La Justicia*", II, 38, 22/9/1906.

(23) "*La Justicia*", II, 52, 29/12/1906.

(24) "*La Justicia*", II, 39, 29/9/1906 i "*La Justicia*", III, 12, 23/3/1907.

(25) "*La Justicia*", II, 24, 16/6/1906 i "*La Justicia*", III, 13, 30/3/1907.

la noticia que la Escuela Libre de la Fraternidad Republicana había sido cerrada por orden gubernativa en méritos de una denuncia hecha por un hombre de paja que, ciego de ira, se bajó a ejercer el miserable y odioso papel de delator (26).

Com a Manlleu, el centre de la Fraternitat Republicana de Vic es clausurarà i el seu president desterrat després dels fets de la Setmana Tràgica.

A l'escola racionalista de Torelló dirigida per Manuel Aguilà se li nega el permís de funcionament pel març de 1907 i consta en la llista d'escoles racionalistes il·legalitzades en l'esborrany existent a la Universitat de Barcelona. (DELGADO, 1979). Tot i així, és factible que continués funcionant precàriament fins al 1909 que, en motiu dels fets ja esmentats, degué dissoldre's (ALBAREDA, 1989).

En definitiva, les experiències escolars de caràcter laic així com les activitats culturals i propagandístiques dels mestres racionalistes de Vic, Manlleu i Torelló tingueren el seu punt més àlgid entre 1905 i 1907, al mateix temps, però que s'intensificava la pressió contra el laïcisme i que portaria cap a finals de la dècada amb la repressió posterior a la setmana Tràgica, a la desaparició temporal i pública de l'activitat laica i racionalista a Osona.

Bibliografia

- ALBAREDA, J. (1984), *L'escola laica a la Plana de Vic a principis del segle XX*. Dins AA.DD. *Elements per a la història de l'educació a Osona*. (Actes de les 5enes. Jornades d'Història de l'educació als Països Catalans). Vic, ed. EUMO.
- ALBAREDA, J. (1984), *La Vall de Torelló en els segles XVIII i XIX*. Vic, ed. EUMO.
- ALBAREDA, J. i FIGUEROLA, J., (1989), *Una visió de la comarca d'Osona: anàlisi del control social en una comarca d'economia dual*. Dins AA.DD., *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*. Lleida, Ed. Virgili & Pagès i Estudi General de Lleida.
- ALBAREDA, COLLELL, TORT, (1985), *Ensenyament, cultura popular i religiositat al Bisbat de Vic a inicis de segle*. Dins AA.DD., *Escola i Estat*. (Actes de les 7enes. Jornades d'Història de l'educació als Països Catalans). Vic, ed. EUMO.
- DELGADO, B., (1979), *La Escuela Moderna de Ferrer i Guàrdia*. Barcelona, Ed. CEAC.
- MIRALPEIX, C., (1981), *La premsa a la ciutat de Vic al segle XIX*. Barcelona, Ed. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.
- SOLÀ, P. (1976), *Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939)*. Barcelona, Ed. Tusquets.
- SOLÀ, P. (1978), *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*. Barcelona, Ed. Curial.
- TORT, T., (1986), *Educació i cultura a les pàgines de "La Justicia"*. Dins AA.DD., *Moviment obrer i educació popular*. (Actes de 8enes. Jornades d'Història de l'educació als Països Catalans). Palma de Mallorca. Eds. ICE de la Universitat de les Illes Balears.